

УДК 35(94); 355/359(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-1-8>

Анатолій ГУЗ,
orcid.org/0000-0002-1531-5043
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри організації захисту інформації з обмеженим доступом
Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України
(Київ, Україна) 363sens@gmail.com

ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР У ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У 2000–2010 РОКАХ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК

Статтю присвячено питанням становлення та розвитку співпраці СБ України з НАТО в перше десятиліття ХХІ ст. У визначені для дослідження хронологічні межі СБ України долучилася до євроатлантичних інтеграційних процесів. Автором досліджено форми співпраці СБ України з НАТО в зазначений період. З'ясовано, що взаємодія велася в напрямку пошуку та поліпшення дієвого механізму захисту класифікованої інформації НАТО в Україні на принципах, визначених в Угоді про безпеку між Урядом України і НАТО, підписаній 13 березня 1995 р. та ратифікованій Верховною Радою України 12 вересня 2002 р. Завдяки співпраці було розв'язано також і проблему визначення засобів, методів і шляхів практичного захисту класифікованої інформації НАТО під час її передавання каналами технічного зв'язку та придбання криптографічного обладнання. Ще одним важливим напрямом євроатлантичної взаємодії СБ України з Північноатлантичним альянсом у 2003 р. стала боротьба з відмиванням коштів, корупцією. Крім цього, СБ України долучалася до участі в міжнародній боротьбі проти тероризму. Автором детально проаналізовано діяльність СБ України у складі Робочої групи Україна – НАТО з питань здійснення демократичного цивільного контролю над сектором розвідки (РГ ДЦКСР), що діяла під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з воєнної реформи високого рівня. Саме результати діяльності цієї групи детально викладено автором наукової праці. Крім того, у дослідженні проведено аналіз виконання СБ України Цільових планів Україна – НАТО та Річної національної програми у визначені хронологічні межі. З'ясовано, що упродовж досліджуваного періоду СБ України було зроблено вагомий внесок у зміцнення євроатлантичного та європейського просторів безпеки, особливо у сферах захисту класифікованої інформації НАТО в Україні, протидії транснаціональній організованій злочинності, тероризму, наркобізнесу, кіберзлочинності.

Ключові слова: СБУ, НАТО, класифікована інформація, Цільовий план Україна – НАТО, демократичний контроль над збройними силами і сектором безпеки, захист секретної інформації НАТО.

Anatoly HUZ,
orcid.org/0000-0002-1531-5043
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Information Protection with Limited Access
Educational and Scientific Institute of Information Security and Strategic Communications
of the National Academy of Security Service of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) 363sens@gmail.com

EURO-ATLANTIC VECTOR IN THE ACTIVITIES OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE IN 2000–2010: FORMATION AND DEVELOPMENT

The article is devoted to the issues of the genesis of cooperation between the Security Service of Ukraine and NATO in the first decade of the 21st century. In the chronological framework defined for the study, the Security Service of Ukraine joined the Euro-Atlantic integration processes. The author found out the forms of cooperation of the Security Service of Ukraine with NATO in the specified period. In particular, cooperation was conducted in the direction of finding and improving an effective mechanism for the protection of classified NATO information in Ukraine based on the principles defined in the Security Agreement between the Government of Ukraine and NATO, signed on March 13, 1995 and ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine on September 12, 2002. The problem of determining the means, methods and ways of practical protection of classified NATO information during its transmission through technical communication channels, including the acquisition of cryptographic equipment. Another important direction of the Euro-Atlantic cooperation of the Security Service of Ukraine with the North Atlantic Alliance in 2003 was the fight against money laundering and corruption. The Security Service of Ukraine also participated in the international fight against terrorism. The author has analyzed in detail the activities of representatives of the Security Service of Ukraine as part of the Ukraine-NATO Working Group on the Implementation of Democratic Civilian Control over the Intelligence Sector (WG DCCIS), which

operated under the auspices of the Ukraine-NATO Joint Working Group on High-Level Military Reform. The results of the activity of this group are described in detail by the author of the scientific work. In addition, the study analyzed the implementation of the Security Service of Ukraine, Ukraine NATO Target Plans and the Annual National Program within the specified chronological framework. It was found that during the studied period, the Security Service of Ukraine made a significant contribution to strengthening the Euro-Atlantic and European security spaces, especially in the areas of protecting classified NATO information in Ukraine, countering transnational organized crime, terrorism, drug trafficking, and cybercrime.

Key words: SSU, NATO, classified information, Ukraine-NATO target plan, democratic control over the armed forces and the security sector, protection of NATO classified information.

Постановка проблеми. У 1998 р. під егідою Комісії Україна – НАТО було започатковано Спільну робочу групу Україна – НАТО з оборонної реформи (СРГОР). Саме цією Групою було запроваджено ініціативи в галузі цивільно-військових відносин, демократичного контролю і цивільного управління Збройними силами й іншими структурами безпеки, оборонного планування, щодо вироблення політики, стратегії і концепцій національної безпеки тощо. Співпраця між Україною і НАТО в галузі реформування структур безпеки й оборони набула найбільших масштабів порівняно з будь-якою іншою країною-партнером. СРГОР стала центральним органом у цій галузі співробітництва. Водночас варто визнати, що результати співпраці СБ України з НАТО в перше десятиліття XXI ст., динаміка її розвитку не досліджувалися українськими вченими, представниками історичної науки. Поза увагою дослідників залишився аналіз результатів роботи СБ України у цій Групі. Також не представлені форми та напрями взаємодії СБ України з НАТО в контексті євроатлантичної інтеграції.

Аналіз досліджень. Вивченню проблем взаємовідносин України з НАТО присвятили свої праці чимало українських учених, представників різних галузей знань, серед яких: В. Горбулін (Горбулін, 1997: 80), В. Кремень (Кремень, 2001: 530), О. Ковальова (Ковальова, 2003: 153), Ю. Щербак (Щербак, 2003: 215), Є. Марчук (Марчук, 2016: 25), Я. Грицак (Грицак, 2021: 410), О. Палій (Палій, 2006: 15), Г. Перепелиця (Перепелиця, 2008: 358), Н. Яковенко (2020: 30). Проте питання співпраці СБ України з НАТО лише частково представлені в окремих виданнях вітчизняних учених: В. Сідака (Сідак, 2007: 25), С. Болдира (Болдир, 2018: 24), Т. Ткачука (Ткачук, 2019: 24).

Варто визнати, що в українській історіографії відсутні праці, де було б системно досліджено питання генезису Євроатлантичного вектору в діяльності СБ України. Виходили роботи, що переважно стосувалися аналізу Цільових планів Україна – НАТО, Річних національних програм (Тодоров, 2022: 2), наукові розвідки щодо реформування СБ України тощо (Служба безпеки Укра-

їни. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення).

Мета пропонованої статті полягає в розкритті змісту становлення та розвитку Євроатлантичного вектору в діяльності СБ України в перше десятиліття XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Насамперед маємо констатувати, що СБ України упродовж досліджуваного періоду активно залучилася в євроатлантичні інтеграційні процеси. Інформація з обмеженим доступом стала основним напрямком, що потребував удосконалення у процесі взаємодії з НАТО.

Доступ до класифікованої інформації та її захист ґрунтуються на вимогах НАТО і національному законодавстві України, зокрема й на Угоді про безпеку між Урядом України і НАТО, підписаній 13 березня 1995 р. та ратифікованій Верховною Радою України 12 вересня 2002 р. Саме тому, втілюючи в життя положення Цільового плану Україна – НАТО на 2003 рік, СБ України зробила усе можливе для того, щоб відповідні органи нашої країни могли здійснювати поточний обмін інформацією з обмеженим доступом з НАТО, що стало передумовою поглибленої співпраці України з Альянсом. Серед ужитих заходів насамперед слід згадати те, що було імplementовано Угоду про безпеку між Урядом України та НАТО, затверджено «Правила поведження та забезпечення охорони інформації НАТО з обмеженим доступом» тощо. Також СБ України зосередила увагу на поліпшенні системи взаємного захисту інформації з обмеженим доступом, охоплюючи: модернізацію державних систем телекомунікації та інформації, якими могла передаватися інформація НАТО з обмеженим доступом, відповідно до стандартів і вимог НАТО; діяльність Центру реєстрації секретних документів НАТО; розроблення і виконання навчальних програм для особового складу в різних сферах інформаційної безпеки тощо.

Ще одним важливим напрямом євроатлантичної співпраці СБ України з Північноатлантичним альянсом 2003 р. стала боротьба з відмиванням коштів, корупцією та незаконною економічною

діяльністю за допомогою економічних, правових, організаційних і правоохоронних заходів. Крім цього, уживалися необхідні кроки для вилучення зі списку FATF, зокрема і прийняття та забезпечення виконання закону, що відповідає стандартам організації.

З огляду на це СБ України зосередилась: по-перше, на підготовці національної антикорупційної стратегії, що базувалася б на вивченні думки різних соціальних груп населення України; по-друге, на забезпеченні інформування громадськості про небезпеку корупції й відмивання коштів, пов'язаних із фінансуванням тероризму; та, по-третє, на поширенні інформації про державну політику, націлену на боротьбу з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом.

До того ж, 2003 р. СБ України за допомогою НАТО й інших міжнародних організацій започаткувала навчання цивільного та військового персоналу з питань відмивання коштів та боротьби з корупцією.

Крім того, СБ України долучалася до участі в міжнародній боротьбі проти тероризму, що передбачало повне виконання всіх резолюцій Ради безпеки ООН, пов'язаних із цією проблемою, а також участь у передбачених Планом дій партнерства проти тероризму заходах.

Варто наголосити, що СБУ зосередила увагу і на запровадженні правил поведінки щодо захисту секретної інформації НАТО для органів державної влади, організацій, що брали участь у співпраці Україна – НАТО, та щодо контролю за дотриманням основних принципів і стандартів НАТО у процесі опрацювання інформації НАТО з обмеженим доступом (Гуз, 2020: 66). До пріоритетів роботи СБ України зазначеного періоду належало: погодження та визначення разом із НАТО стану розвитку та гармонізацію відповідно до критеріїв і стандартів Північноатлантичного альянсу національної системи захисту інформації з обмеженим доступом; забезпечення належних умов для обміну матеріальними носіями класифікованої інформації через Головний центр реєстрації секретних документів НАТО при МЗС; вивчення стандартів НАТО із захисту інформації з обмеженим доступом й окреслення можливостей адаптації національної нормативної бази, що регулює питання обміну інформацією з іноземною стороною, до європейських і міжнародних стандартів; розроблення заходів з метою прискорення процесу досягнення відповідності у цій сфері.

У цей період перед СБ України постала проблема визначення засобів, методів і шляхів практичного захисту класифікованої інформації

НАТО під час її передавання каналами технічного зв'язку, зокрема і придбання криптографічного обладнання. СБ України потребувала і звернення до НАТО щодо: отримання стандартів і правил Альянсу у сфері телекомунікацій та інформаційної безпеки (включно з вимогами TEMPEST); випробувань обладнання телекомунікацій, вивчення вимог НАТО до систем телекомунікацій та зв'язку; оцінювання потреб і можливостей гармонізації технічних умов і регламентів, а також телекомунікаційного обладнання, що використовується для забезпечення взаємодії з НАТО, щодо відповідності стандартам НАТО; підготовки переліку обладнання, необхідного для створення відокремлених інформаційних і телекомунікаційних систем і мереж, сумісних з аналогічними системами НАТО; пропозицій стосовно фінансових витрат на придбання обладнання.

Крім того, співробітники СБУ займалися підготовкою рекомендацій із захисту спільної мережі для обміну даними з питань протидії сучасним загрозам регіональній безпеці та стабільності, визначенням шляхів і принципів її розвитку та підготовкою оцінки стану інформаційно-телекомунікаційних систем правоохоронних органів держави.

Було також започатковано такий важливий напрям роботи, як розроблення тренувальних програм для фахівців, які працювали із класифікованою інформацією НАТО. Результатом цього стало запровадження додаткової підготовки в Національній академії СБ України персоналу, що працює з інформацією НАТО з обмеженим доступом, а також організація його стажування у відповідних структурах Альянсу за погодженням з Офісом безпеки НАТО.

Водночас СБ України ініціювала навчання персоналу для роботи у спільних з Альянсом телекомунікаційних та інформаційних системах, якими передавали інформацію з обмеженим доступом.

У 2004 р. сфери співпраці з НАТО Службою безпеки України було розширено. Особливо в напрямі зміцнення цивільного демократичного контролю над збройними силами і сектором безпеки загалом, посилення участі в міжнародній боротьбі проти тероризму, передбачаючи повне виконання всіх резолюцій Ради безпеки ООН, пов'язаних із цією проблемою. Також було заплановано участь у заходах, які входили до плану дій партнерства щодо боротьби проти тероризму, із забезпечення виконання Закону України «Про боротьбу з тероризмом», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2003 р. № 494-р, відбувалися консультації між Україною та НАТО у форматі засідань Спеці-

ального комітету НАТО з питань протидії новим ризикам і загрозам безпеці, включно із проведенням операцій міжнародної антитерористичної коаліції (Про затвердження Цільового плану Україна – НАТО на 2004 рік).

Крім зазначених заходів, було проведено двосторонні і багатосторонні консультації з відповідними структурами держав – членів Північноатлантичного альянсу з питань протидії діяльності радикальних релігійних рухів, сект й організацій, пов'язаних із міжнародним тероризмом. Також для обміну досвідом щодо реагування на загрози міжнародній безпеці та стабільності, зокрема й запобігання нелегальній міграції, контрабанді наркотиків, зброї та відповідних матеріалів, засобів і технологій, було організовано друге засідання форуму Україна – НАТО.

У контексті захисту й безпеки інформації, імплементації Угоди про безпеку між урядом України і НАТО, а також з метою проведення аналізу вихідних даних для підготовки пропозицій щодо організації конфіденційного зв'язку з використанням обладнання НАТО було опрацьовано Директиви з безпеки Верховного головнокомандування Об'єднаними збройними силами НАТО в Європі (AD-70-1 від 1 січня 1997 р.). Крім цього, вітчизняними фахівцями було розроблено пропозиції щодо захисту конфіденційного зв'язку Держкомзв'язку із застосуванням обладнання НАТО, необхідного для створення сумісних з Альянсом відокремлених інформаційно-телекомунікаційних систем в органах виконавчої влади (Про затвердження Цільового плану Україна – НАТО на 2004 рік).

Починаючи із 2004 р., Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонно-технічної співпраці забезпечує розвиток взаємодії з таких аспектів, як оптимізація процесів закупівлі військового обладнання та техніки, вироблення технічних стандартів і розбудова спроможностей. Ідеться, насамперед, про стандартизацію, логістику, кодифікацію й управління життєвим циклом, а також співпрацю під егідою Нарadi національних керівників Альянсу у сфері озброєнь й Організації НАТО з питань науки та технологій. Зазначена Спільна робоча група стала і форумом для обговорення зусиль у галузі реформування оборонно-промислового комплексу України.

Ще один важливий орган у взаємодії з Північноатлантичним альянсом – Робочу групу Україна – НАТО з питань демократичного цивільного контролю над сектором розвідки (РГ ДЦКСР) – було засновано в жовтні 2006 р. Її мета – сприяти застосуванню службами безпеки і розвідки України досвіду країн – членів Альянсу у досягненні принципів, притаманним сучасним демократіям.

З приводу утворення РГ ДЦКСР початкові консультації експертів України і НАТО розпочалися 2003 р. Остаточне рішення було ухвалено міністрами оборони країн – членів організації під час засідання Комісії Україна – НАТО, що відбулося 5–6 жовтня 2006 р. в м. Сінтра (Португалія). До підготовчої роботи, що передувала створенню РГ ДЦКСР, були залучені багато спільних установ Україна – НАТО. У створенні групи брали участь: Секретаріат Президента України, Рада національної безпеки і оборони України, Комісія Україна – НАТО, Спільна робоча група Україна – НАТО високого рівня з питань військової реформи (СРГ ВР), Міжнародний секретаріат і Спеціальний комітет НАТО (АС/46), Офіс зв'язку та Центр інформації і документації НАТО в Україні.

На установчому засіданні РГ ДЦКСР окреслили організаційні засади та принципи її діяльності, зокрема: група працює як складова вже наявної Спільної робочої групи з питань військової реформи (СРГ ВР); групу очолюють співголови з боку НАТО й України; склад групи мав формат «26 + 1», а саме: Україна, країни – члени НАТО та керівні органи Альянсу, а також експерти розвідувальних/контррозвідувальних органів й інших відповідних інституцій; діяльність Робочої групи мала цілковито прозорий характер, заснований на використанні експертами нетаємної інформації; дискусії експертів визначалися питаннями порядку денного з метою надання рекомендацій; рішення щодо імплементації зазначених рекомендацій ухвалювала виключно українська сторона.

Метою діяльності РГ ДЦКСР стало надання Україні нейтральної аполітичної поради для допомоги їй у набутті реального поступу у сфері реформування сектору безпеки.

Упродовж 2006–2008 рр. РГ ДЦКСР провела сім засідань.

На першому інавгураційному засіданні Робочої групи, що пройшло в жовтні 2006 р. у Сінтрі, відбувся обмін думками щодо системи парламентського контролю в Україні над сектором безпеки й оборони на прикладі СБ України.

Питання щодо досвіду законодавчого врегулювання діяльності інститутів сектору безпеки і розвідки в країнах європейської та євроатлантичної спільноти і в Україні розглянули в Києві на другому засіданні у грудні 2006 р. Окрему увагу було приділено проблемам забезпечення політичної нейтральності та контролю діяльності українських спецслужб через програми публічної дипломатії. Рекомендації Робочої групи були враховані під час підготовки підсумкових документів Комплексного огляду сектору безпеки.

На третьому засіданні, що проходило в лютому 2007 р. у Брюсселі, обговорювали досвід підготовки «Білих книг» щодо спеціальних служб у країнах НАТО. Мета заходу – визначення форм ефективнішого управління та координації діяльності спеціальних служб з боку вищих органів законодавчої і виконавчої влади. У цьому ж контексті було розпочато консультації щодо бюджетного процесу для забезпечення контролю та підзвітності діяльності спеціальних служб у ході законодавчого процесу. Крім цього, на засіданні узгодили рекомендації щодо підготовки першого видання «Білої книги 2007: Служба безпеки і розвідувальні органи України».

У травні–червні 2007 р. у Варшаві відбулося четверте засідання РГ ДЦКСР, на якому розглядали Концепцію реформування Служби безпеки України. Фахівці обговорювали також питання залучення досвіду країн – членів НАТО й України у питаннях координації діяльності служб внутрішньої безпеки й розвідки, можливого використання Програми СРГ ВР із Професійної підготовки цивільного персоналу для виконання планів РГ у реформуванні сектору безпеки України та їхнього бюджетного забезпечення.

Українська сторона презентувала проект першого видання «Біла книга 2007: Служба безпеки та розвідувальні органи України», що було підготовлено на виконання рішень Президента України, на п'ятому засіданні в жовтні 2007 р. в Бухаресті. Крім цього, на прикладах Румунії й Польщі тут обговорили досвід і практику демілітаризації розвідувальних та безпекових служб. Також учасники засідання розглянули пропозиції щодо співпраці в межах Програми СРГ ВР з Професійної підготовки цивільного персоналу, передусім – на основі «Матриці вимог до освіти і навчання цивільного персоналу», яку розробила Служба безпеки України.

На шостому засіданні РГ ДЦКСР, що відбулося в Києві у січні 2008 р., учасники зосередили увагу на імplementації положень видання «Біла книга 2007: Служба безпеки і розвідувальні органи України» та на поступі в реалізації Програми професійного розвитку цивільного персоналу для українських безпекових структур.

Заключне засідання РГ ДЦКСР проходило в Києві у квітні 2008 р. На ньому підсумували деякі результати її діяльності, зокрема й у підготовці цивільного персоналу для служб безпеки і розвідки України. Було констатовано, що навчання за 12 напрямками освіти та навчання персоналу СБ України пройшли 35 осіб, загальним обсягом 750 навчальних днів. Робоча група виробила

низку рекомендацій з питань демократичного та цивільного контролю над розвідувальними й безпековими установами.

З огляду на викладене, можна виокремити такі результати діяльності РГ ЦДКСР:

1. Завдяки Робочій групі було створено дієвий механізм взаємодії Україна – НАТО в реформуванні та перебудові установ національного сектору безпеки України. Вона сприяла активізації нового напрямку діяльності внутрішніх спеціальних служб України, що ґрунтується на євроатлантичних нормах для забезпечення правових, професійних та моральних стандартів розвідувальних і безпекових органів держави.

2. Багато рекомендацій країн – членів НАТО, спільно ухвалених експертами РГ ДЦКСР на семи її засіданнях, утілено в життя українською стороною, наприклад під час опрацювання проекту Концепції реформування Служби безпеки України, при підготовці першого видання «Білої книги 2007» тощо. Суттєвим є те, що рішення з імplementації результатів експертних консультацій мала ухвалювати виключно Україна.

3. Робоча група доклала зусиль до поширення Програми СРГ ВР з Професійної підготовки цивільного персоналу на Службу безпеки й розвідувальні органи України, а розкривав її потенціал механізм Робочої групи.

4. Діяльність РГ ДЦКСР надала можливість країнам – членам НАТО предметніше зрозуміти конкретні потреби української сторони в експертній допомозі щодо актуальних питань реформування національного сектору безпеки та його інститутів. Це підготувало ґрунт для майбутніх консультацій з партнерами із країн – членів НАТО з метою досягнення нових позитивних результатів.

5. Високий рівень довіри між партнерами, що сформувався у форматі Робочої групи, дав змогу поширити взаємодію й на інші, не менш важливі сфери, зокрема провести: першу міжнародну науково-практичну конференцію «Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в діяльності спеціальних служб» (квітень 2008 р., Київ); міжнародний семінар з актуальних проблем боротьби з кіберзагрозами (вересень 2008 р., Ялта); семінар із бюджетного планування (листопад 2008 р., Київ) фахівців безпекових і розвідувальних органів за участі іноземних експертів, передусім Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF), що став постійно діючим.

6. Завдяки РГ ДЦКСР сформувалося розуміння країнами – членами Альянсу складності перетворень у національному секторі безпеки України.

Це загалом позитивні підсумки діяльності РГ ДЦКСР, що дали змогу зберегти створений механізм співпраці в контексті Інтенсифікованого діалогу Україна – НАТО. Відповідно, за рішенням СРГ ВР (травень 2008 р., Київ) діяльність РГ ДЦКСР тривала у форматі консультацій за запитом української сторони («staff talks») за підтримки «ключової групи» країн-волонтерів (держави Балтії, США, Велика Британія, Німеччина та ін.). Перші такі консультації відбулися в жовтні 2008 р. в Латвії, наступні в Німеччині у березні 2009 р.

Реформування власної системи СБ України продовжує й у 2009 р. Вагомим аспектом у контексті перебудови сектору безпеки нашої країни стало запровадження й удосконалення системи цивільного демократичного контролю за діяльністю розвідувальних органів у межах Робочої групи Україна – НАТО з питань здійснення демократичного цивільного контролю над сектором розвідки, що діяла під егідою Спільної робочої групи Україна – НАТО з воєнної реформи високого рівня. Основними здобутками Робочої групи Україна – НАТО з питань демократичного цивільного контролю над сектором розвідки в аналізований період є: поглиблення взаємодії та довіри між розвідувальними органами України й держав-членів НАТО завдяки впровадженню Україною європейських демократичних стандартів і практик у зазначеній сфері; розроблення проєкту Концепції реформи СБ України; удосконалення законодавчої бази щодо питань діяльності органів безпеки та розвідувальних органів України.

Упродовж 2008–2010 рр. згідно із Цільовими планами Україна – НАТО та Річною національною програмою (РНП) було проведено сім раундів Експертних консультацій, що проходили за підтримки МЗС й Офісу зв'язку НАТО в Україні, «ключової групи» країн-волонтерів (Естонія, Латвія, Литва, США, Велика Британія, Німеччина, Румунія, Польща та ін.).

Реформування Служби безпеки України у 2009 р. проходило як складова вдосконалення правової системи держави, адміністративної та судової реформ в Україні, інших інституційних перетворень, передбачених Концепцією реформування Служби безпеки України, а також Концепцією вдосконалення судочинства для утвердження справедливого суду в Україні згідно із європейськими стандартами. У цьому році СБ України за сприяння Спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня провела II Міжнародну конференцію з питань захисту демократичних цінностей і дотримання прав людини в діяльності спеціальних служб. Тривала

робота над приведенням завдань, функцій і повноважень, організаційно-штатної структури Служби безпеки України у відповідність зі стандартами держав-членів НАТО та потребами інтеграції України до євроатлантичного простору. Опрацьовували також питання можливості виокремлення правоохоронних функцій із повноважень Служби безпеки України. Крім того, удосконалювалася робота з виконання Комплексної цільової програми реформування Служби безпеки України та механізмів надання експертної допомоги з боку держав – членів НАТО у процесі реформування Служби безпеки України. Авторитетних експертів держав – членів НАТО залучали не тільки до виконання дорадчих функцій при Голові Служби безпеки України й удосконалення механізму громадського контролю за діяльністю Служби безпеки України, а й також до роботи Громадської ради при Службі безпеки України. До пріоритетних питань у сфері безпеки інформації СБУ належали: розроблення й узгодження регулятивних актів захисту інформації, що становить державну таємницю, відповідно до стандартів НАТО та підвищення кваліфікації фахівців органів виконавчої влади з питань захисту інформації з обмеженим доступом у процесі співпраці України та НАТО.

Проведені впродовж 2008–2010 рр. консультації дали змогу зберегти започаткований і розвинутий у попередні роки механізм співпраці експертів України та країн – членів НАТО з метою вдосконалення ефективності установ сектору безпеки України й належного функціонування системи цивільного демократичного контролю за їхньою діяльністю.

Важливим елементом імплементації результатів роботи експертів стали організовані за їхньої участі такі заходи, як: міжнародна науково-практична конференція «Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в діяльності спеціальних служб» (проведена у Києві у квітні 2010 р. під патронатом Президента України); семінари Служби безпеки України та Спеціального комітету НАТО «Енергетична безпека» (квітень 2009 р.), «Боротьба з міжнародним тероризмом: сучасні прояви та тенденції» (квітень 2010 р.).

Висновки. Отже, упродовж досліджуваного періоду СБ України було зроблено вагомий внесок у зміцнення євроатлантичного та європейського просторів безпеки, особливо у сферах класифікованої інформації НАТО в Україні, протидії транснаціональній організованій злочинності, тероризму, наркобізнесу, кіберзлочинності тощо. Зазначена діяльність спиралася на українське національне законодавство, включно із законодавчим забез-

печенням системи демократичного цивільного контролю, чому певною мірою сприяла імплементація Україною низки рекомендацій Експертних консультацій та результатів напрацювань Робочою групою Україна – НАТО з питань демократичного цивільного контролю над сектором розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбулін В. П. Національна безпека України та міжнародна безпека. *Політична думка*. 1997. № 1. С. 76–88.
2. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 рр.) : підручник / Л. Ф. Гайдуков, В. Г. Кремень, Л. В. Губерський та ін. Київ : Либідь, 2001. 622 с.
3. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. 340 с.
4. Щербак Ю. М. Україна: виклик і вибір: Перспективи України в глобалізованому світі XXI ст. Київ : Дух і Літера, 2003. 578 с.
5. Марчук Є. К. На шляху до НАТО / ред.-укл. Б. В. Клименко. Київ : Київ-Париж-Дакар, 2016. 608 с.
6. Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
7. Зовнішня політика України: від романтизму до прагматизму: виступи. Промови. Інтерв'ю. Статті / упоряд. К. П. Слісєєв. Київ : Преса України, 2001. 370 с.
8. Палій О. А. Навіщо Україні НАТО? Київ, 2006. 75 с.
9. Перепелиця Г. М. Євроатлантичний курс України: концепти сучасного розвитку. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Київ, 2008. Вип. 14. С. 34–39.
10. Перепелиця Г. М. Євроатлантична парадигма України. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин : підруч. / за ред. Л. В. Губерського. Київ : ВПЦ Київський університет, 2008. С. 357–374.
11. Міжнародні організації у сфері безпеки. НАТО, ОБСЄ : навч. посіб. / Н. Л. Яковенко ; за наук. ред. В. М. Матвієнка. Київ : ВПЦ Київський університет, 2020. 367 с.
12. Сідак В. С. Артемов В. Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО та ЄС. Київ : КНТ, 2007. 150 с.
13. Болдир С. В., Гуз А. М., Князев С. О., Ткачук Т. Ю. Іноземний досвід правового регулювання охорони державної таємниці : навч. посіб. Київ : НА СБУ, 2018. 140 с.
14. Ткачук Т. Ю., Князев С. О. Міжнародне співробітництво у сфері охорони державної таємниці : навч. посіб. Київ : НА СБУ, 2019. 91 с.
15. Нормативно-правове регулювання засекречування інформації та забезпечення її охорони в іноземних країнах: монографія / С. В. Болдир, А. М. Гуз, Є. Ф. Тищенко та ін. Київ : НА СБУ, 2020. 244 с.
16. Гуз А. М. Охорона інформації з обмеженим доступом НАТО та України в 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століття. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави* : наук.-практ. журн. 2020. № 28–30 (1–3). С. 65–76.
17. Тодоров І. Я. Дороговказ інтеграції. URL : <https://ukrainetonato.com.ua/ukraina-nato/dorohovkaz-intehratsii/>.
18. Річні національні програми як інструмент євроатлантичної інтеграції України. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/16510>.
19. Служба безпеки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. Київ. ВД «Професіонал», 2022. 560 с. URL : <https://jurkniga.ua/contents/sluzhba-bezpeki-ukraini-istoriya-suchasniy-stand-osnovni-normativni-akti-komentari-i-rozjasnennya.pdf>.
20. Про затвердження Цільового плану Україна – НАТО на 2004 рік. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006520-04#Text>.

REFERENCES

1. Horbulin V. P. Natsionalna bezpeka Ukrainy ta mizhнародna bezpeka. [National security of Ukraine and international security] *Politychna dumka*. 1997. № 1. S. 76–88. [in Ukrainian].
2. Mizhнародni vidnosyny ta zovnishnia polityka (1980–2000 rr.) [International relations and foreign policy (1980–2000)]: pidruchnyk / L. F. Haidukov, V. H. Kremen, L. V. Huberskyi ta in. Kyiv : Lybid, 2001. 622 s. [in Ukrainian].
3. Kovalova O. O. Stratehii yevrointehratsii: yak realizuvaty yevropeyskyi vybir Ukrainy [European integration strategies: how to implement Ukraine's European choice]: monohrafiia. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2003. 340 s. [in Ukrainian].
4. Shcherbak Yu. M. Ukraina: vyklyk i vybir: Perspektyvy Ukrainy v hlobalizovanomu sviti [Ukraine: challenge and choice: Prospects of Ukraine in the globalized world of the 21st century.] XXI st. Kyiv : Dukh i Litera, 2003. 578 s. [in Ukrainian].
5. Marchuk Ye. K. Na shliakhu do NATO [On the way to NATO]/ red.-ukl. B. V. Klymenko. Kyiv : Kyiv-Paryzh-Dakar, 2016. 608 s. [in Ukrainian].
6. Hrytsak Ya. Podolaty mynule. Hlobalna istoriia Ukrainy [Overcome the past. Global history of Ukraine]. Kyiv : Portal, 2021. 432 s. [in Ukrainian].
7. Zovnishnia polityka Ukrainy: vid romantyzmu do prahmatyzmu: vystupy. Promovy. Interviu. Statti [Foreign policy of Ukraine: from romanticism to pragmatism: speeches. Speeches. Interview. Articles] / uporiad. K. P. Yelisieiev. Kyiv : Presa Ukrainy, 2001. 370 s. [in Ukrainian].
8. Palii O. A. Navishcho Ukraini NATO? [Why does Ukraine need NATO?] Kyiv, 2006. 75 s. [in Ukrainian].
9. Perepelytsia H. M. Yevroatlantychnyi kurs Ukrainy: kontsepty suchasnoho rozvytku. [Ukraine's Euro-Atlantic course: concepts of modern development.] *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. Kyiv, 2008. Vyp. 14. S. 34–39. [in Ukrainian].

10. Perepelytsia H. M. Yevroatlantsychna paradyhma Ukrainy. Ukraina v postbipoliarnii systemi mizhnarodnykh vidnosyn [Euro-Atlantic paradigm of Ukraine. Ukraine in the post-bipolar system of international relations]: pidruch. / za red. L. V. Huberskoho. Kyiv : VPTs Kyivskiyi universytet, 2008. S. 357-374. [in Ukrainian].
11. Mizhnarodni orhanizatsii u sferi bezpeky. NATO, OBSIe [International organizations in the field of security. NATO, OSCE]: navch. posib. / N. L. Yakovenko ; za nauk. red. V. M. Matviiienka. Kyiv : VPTs Kyivskiyi universytet, 2020. 367 s. [in Ukrainian].
12. Sidak V. S. Artemov V. Yu. Zabezpechennia informatsiinoi bezpeky v krainakh NATO ta YeS. [Ensuring information security in NATO and EU countries]. Kyiv : KNT, 2007. 150 s. [in Ukrainian].
13. Boldyr S. V., Huz A. M., Kniaziev S. O., Tkachuk T. Yu. Inozemnyi dosvid pravovoho rehuliuвання okhorony derzhavnoi taiemnytsi [Foreign experience of legal regulation of protection of state secrets] : navch. posib. Kyiv : NA SBU, 2018. 140 s. [in Ukrainian].
14. Tkachuk T. Yu., Kniaziev S. O. Mizhnarodne spivrobitnytstvo u sferi okhorony derzhavnoi taiemnytsi [International cooperation in the field of state secret protection] : navch. posib. Kyiv : NA SBU, 2019. 91 s. [in Ukrainian].
15. Normatyvno-pravove rehuliuвання zasekrechuvannya informatsii ta zabezpechennia yii okhorony v inozemnykh krainakh [Regulatory regulation of information classification and ensuring its protection in foreign countries] : monohrafiia / S. V. Boldyr, A. M. Huz, Ye. F. Tyshchenko ta in. Kyiv : NA SBU, 2020. 244 s. [in Ukrainian].
16. Huz A. M. Okhorona informatsii z obmezhenym dostupom NATO ta Ukrainy v 90-kh rokakh KhKh – na pochatku KhKhI stolittia. [Protection of information with limited access of NATO and Ukraine in the 90s of the 20th – at the beginning of the 21st century] Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy : nauk.-prakt. zhurn. 2020. № 28–30 (1–3). S. 65–76. [in Ukrainian].
17. Todorov I. Ya. Dorohovkaz intehratsii. [Integration roadmap.] URL : <https://ukrainetonato.com.ua/ukraina-nato/dorohovkaz-intehratsii/>. [in Ukrainian]
18. Richni natsionalni prohramy yak instrument yevroatlantsychnoi intehratsii [Annual national programs as a tool of Euro-Atlantic integration of Ukraine] Ukrainy. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/16510>. [in Ukrainian].
19. Sluzhba bezpeky Ukrainy. Istoriia, suchasnyi stan, osnovni normatyvni akty, komentari i roziasnennia. [Security Service of Ukraine. History, current state, main regulatory acts, comments and clarifications.] Kyiv. VD «Profesional», 2022. 560 s. URL : <https://jurkniga.ua/contents/sluzhba-bezpeki-ukraini-istoriya-suchasniy-stan-osnovni-normativni-akti-komentari-i-roziasnennya.pdf>. [in Ukrainian].
20. Pro zatverdzhennia Tsilovoho planu Ukraina–NATO na 2004 rik . [On the approval of the Ukraine-NATO Target Plan for 2004] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006520-04#Text>. [in Ukrainian].